

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут права

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

За загальною редакцією
докторки юридичних наук, професорки, академкинi НАПрН України **О. П. Орлюк**
та доктора юридичних наук, професора **О. А. Заярного**

ЮРІНКОН ІНТЕР
Київ–2025

Рекомендовано до друку
Вченою радою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 21 від 20 червня 2023 року)
та Вченою радою Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»
(протокол № 5 від 24 червня 2025 року)

Рецензенти:

Коломоєць Т. О., докторка юридичних наук, професорка, Заслужена юристка України, Член-кореспондентка НАПрН України, Деканка юридичного факультету Запорізького національного університету;

Пилипчук В. Г., доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Академік НАПрН України, Директор Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»;

Смокович М. І., доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Спеціальний редактор: Ковальський В. С.

Інформаційне право України: підручник / за заг. ред. О. П. Орлюк та О. А. Заярного. Київ: Юрінком Інтер, 2025.
І-74 588 с.

ISBN 978-966-667-881-5

У підручнику на основі здобутків сучасної правової доктрини та матеріалів судової практики розглядаються інститути Загальної та Особливої частин інформаційного права як галузі національного права України. Детально проаналізовані особливості правового регулювання окремих видів інформаційних відносин, що складаються у сферах забезпечення доступу до публічної інформації, обігу інформації з обмеженим доступом, персональних даних, електронного урядування, електронних комунікацій, надання електронних довірчих послуг, розробки і застосування інформаційних технологій і систем, медіавідносин, реклами, укладення, зміни і виконання договорів в інформаційній сфері.

Окрему увагу приділено особливостям захисту інформаційних прав суб'єктів приватного права, забезпеченню інформаційної безпеки, юридичній відповідальності за інформаційні правопорушення.

Усі розділи підручника супроводжуються прикладами судової та адміністративно-юрисдикційної практики, завданнями для самоконтролю та сучасною рекомендованою літературою.

Видання буде корисним для здобувачів вищої юридичної освіти, вчених-правників, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, практикуючих юристів, журналістів, IT-фахівців, які прагнуть набути нові та вдосконалити вже здобуті фахові компетентності у галузі інформаційного права.

При підготовці підручника застосовано законодавство України станом на 01 липня 2025 року.

УДК 34:[07+004]](477)(075.8)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-881-5

© Колектив авторів, 2025
© Юрінком Інтер, 2025

ЗМІСТ

Передмова	10
Перелік умовних скорочень	12

Розділ I. Інформаційне право як галузь національного права України

Глава 1. Загальна характеристика інформаційного права України

1.1. Основоположні категорії інформаційного права	18
1.1.1. Поняття та юридичні властивості інформації	18
1.1.2. Інформаційна сфера та її складові	20
1.1.3. Поняття, сутність та юридичні властивості інформаційної діяльності	22
1.2. Інформаційне право як галузь права та національного законодавства України	25
1.3. Предмет і методи правового регулювання інформаційного права	28
1.4. Наука інформаційного права	30
1.5. Інформаційне право як навчальна дисципліна	35
1.6. Поняття і загальна характеристика норм інформаційного права України	37
1.7. Поняття і види основних джерел інформаційного права України	45
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>55</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>56</i>

Глава 2. Суб'єкти інформаційного права

2.1. Поняття суб'єктів інформаційного права	58
2.2. Правосуб'єктність суб'єктів інформаційного права: поняття, структура та особливості	59
2.3. Види суб'єктів інформаційного права	61
2.4. Правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування як суб'єктів інформаційного права України	62
2.5. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства як суб'єкти інформаційного права та проблеми удосконалення їхнього статусу	62
2.6. Правовий статус професійних суб'єктів інформаційного права	64
2.6.1. Розпорядники та адміністратори інформаційних систем, реєстрів, баз даних	64
2.6.2. Інформаційна продукція і послуга	66
2.6.3. Суб'єкти ринку телекомунікацій	66
2.7. Міжнародні організації та неурядові установи в системі суб'єктів інформаційного права України	69
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>72</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>73</i>

Глава 3. Право на інформацію, форми та гарантії його реалізації

3.1. Право на інформацію як невід'ємна складова правового статусу особи в інформаційному суспільстві та його співвідношення з категорією «інформаційні права»	76
3.2. Види інформаційних прав особи та їх загальна характеристика	77
3.3. Гарантії правового забезпечення додержання права особи на інформацію	79
3.4. Форми реалізації права особи на інформацію в Україні	82

3.5. Правові обмеження та заборони реалізації особою права на інформацію: національні та міжнародні стандарти.....	85
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	87
<i>Рекомендована література</i>	88

Розділ II. Правове регулювання суспільних відносин у сфері обігу окремих видів інформації

Глава 4. Правове регулювання суспільних відносин у сфері доступу до публічної інформації

4.1. Поняття, ознаки та види публічної інформації. Принципи публічної інформації в Україні та світі.....	92
4.2. Правовий статус розпорядників публічної інформації. Особливості діяльності органів виконавчої влади як розпорядників публічної інформації за законодавством України.....	99
4.3. Право на доступ до публічної інформації. Організаційно-правове забезпечення активного права особи на доступ до публічної інформації	104
4.4. Організаційно-правове забезпечення пасивного права особи на доступ до публічної інформації	117
4.5. Захист права особи на доступ до публічної інформації, способи, форми і процедури його реалізації в Україні. Відповідальність за правопорушення у сфері доступу до публічної інформації.....	125
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	129
<i>Рекомендована література</i>	130

Глава 5. Правове регулювання обігу та використання інформації з обмеженим доступом

5.1. Поняття, властивості та структура інформації з обмеженим доступом	132
5.2. Інститут інформації з обмеженим доступом у системі інформаційного права України	134
5.3. Конфіденційна інформація як вид інформації з обмеженим доступом. Комерційна таємниця в структурі інформації з обмеженим доступом.....	138
5.4. Державна таємниця в структурі інформації з обмеженим доступом	141
5.5. Професійна таємниця як інформація з обмеженим доступом, її види та особливості правового режиму	142
5.6. Службова інформація, її види та правове регулювання	145
5.7. Стандарти Ради Європи у сфері обмеження доступу до інформації та їх імплементація у національне законодавство України.....	146
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	149
<i>Рекомендована література</i>	150

Глава 6. Правове регулювання обігу інформації про фізичну особу (персональних даних)

6.1. Поняття і ознаки персональних даних як інформації про фізичну особу	152
6.2. Види персональних даних та їх загальна характеристика	154
6.3. Правовий статус суб'єктів персональних даних.....	157

6.4. Правовий статус суб'єктів обробки персональних даних	160
6.4.1. Володільці персональних даних	160
6.4.2. Розпорядники персональних даних	162
6.4.3. Одержувачі та треті особи у сфері обробки персональних даних	163
6.5. Принципи і умови обробки персональних даних в Україні	164
6.5.1. Принципи обробки персональних даних в Україні та стандарти Ради Європи	165
6.5.2. Мета обробки персональних даних	167
6.5.3. Підстави для обробки персональних даних та вимоги, що встановлюються законодавством України до їх дійсності	168
6.5.4. Обмеження і застереження щодо правомірної обробки персональних даних	170
6.6. Елементи обробки персональних даних та їх загальна характеристика	171
6.7. Засоби автоматизованої обробки персональних даних, їх види та вимоги, що встановлюються до них законодавством України	174
6.8. Нагляд та контроль за дотриманням законодавства України про захист персональних даних	177
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>180</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>181</i>

Глава 7. Правове регулювання суспільних відносин у сфері медіа та основи медіа права

7.1. Поняття медіа права та його місце в системі інформаційного права України	184
7.2. Правовий статус медіа та гарантії їх діяльності	185
7.3. Суспільні медіа України	192
7.4. Закордонне мовлення та іномовлення за законодавством України	193
7.5. Державне регулювання, спільне регулювання та саморегулювання у сфері медіа	198
7.6. Прозорість відносин медіавласності	202
7.7. Медіа безбар'єрність	203
7.8. Правове регулювання відносин у сфері медіа для неповнолітніх	206
7.9. Правовий статус та захист професійної діяльності журналістів	208
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>212</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>213</i>

Глава 8. Правове регулювання рекламної діяльності

8.1. Вступ до правового регулювання рекламної діяльності	216
8.1.1. Правове регулювання рекламної діяльності як інститут інформаційного права	216
8.1.2. Джерела правового регулювання рекламної діяльності	216
8.2. Реклама та її види	219
8.2.1. Поняття, ознаки та функції реклами	219
8.2.2. Ідентифікація реклами. Прихована реклама	221
8.2.3. Заходи рекламного характеру	222
8.2.4. Види реклами	223
8.3. Суб'єкти рекламної діяльності	233
8.4. Принципи реклами та загальні вимоги до неї	234
8.4.1. Принципи реклами	234

8.4.2. Загальні вимоги до реклами	234
8.4.3. Мова реклами.....	238
8.4.4. Реклама і діти.....	239
8.4.5. Використання у рекламі об'єктів права інтелектуальної власності.....	240
8.4.6. Реклама в електронній комерції	240
8.4.7. Захист від спаму.....	241
8.4.8. Реклама про проведення конкурсів, лотерей, розіграшів призів, заходів рекламного характеру	241
8.4.9. Реклама про зниження ціни на продукцію, про розпродаж	242
8.5. Контроль і відповідальність у сфері рекламної діяльності	242
8.5.1. Суб'єкти контролю за дотриманням законодавства про рекламу	242
8.5.2. Права суб'єктів контролю за дотриманням законодавства про рекламу.....	242
8.5.3. Суб'єкти відповідальності за порушення законодавства про рекламу та склад порушень	243
8.5.4. Суб'єкти, які накладають стягнення за порушення законодавства про рекламу	243
8.5.5. Розміри стягнень за порушення законодавства про рекламу.....	244
8.5.6. Розгляд справ про порушення законодавства про рекламу	244
8.5.7. Відповідальність за порушення вимог закону до реклами вакансій та послуг із працевлаштування	245
8.5.8. Заборона, публічне спростування, уточнення реклами	246
8.5.9. Громадський контроль у сфері рекламної діяльності	246
8.5.10. Цивільна відповідальність у сфері рекламної діяльності	246
8.5.11. Кримінальна відповідальність у сфері рекламної діяльності	247
8.5.12. Адміністративна відповідальність у сфері рекламної діяльності	247
8.5.13. Відповідальність за порушення в рекламній діяльності законодавства про захист від недобросовісної конкуренції	247
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>249</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>250</i>

Глава 9. Договори в інформаційному праві

9.1. Поняття та ознаки договорів у сфері інформаційних відносин	252
9.2. Класифікація договорів в інформаційній сфері.....	264
9.3. Договір про надання інформаційних послуг	269
9.4. Договір про конфіденційність: поняття, правова природа, істотні умови	278
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>287</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>288</i>

Розділ III. Розвиток окремих інститутів інформаційного права, що забезпечують цифрову трансформацію людини, суспільства та держави

Глава 10. Правове регулювання інформаційних відносин у мережі Інтернет

10.1. Поняття та юридичні властивості глобальної мережі Інтернет.....	292
10.2. Мережа Інтернет як міждисциплінарний феномен	295
10.3. Екосистема мережі Інтернет та її значення для правового регулювання інформаційних відносин	296

10.4. Інтернет-право як підгалузь інформаційного права України і основні напрями його розвитку	300
10.5. Правовідносини в мережі Інтернет, їх види та особливості.....	305
10.6. Право на доступ до Інтернету та гарантії його реалізації	307
10.7. Право фізичної особи на свободу думки і слова, на вільне вираження власних переконань та особливості його реалізації в мережі Інтернет.....	309
10.8. Особливості правового регулювання відносин у соціальних мережах	312
10.9. Інтернет-спори та вибір належної юрисдикції в Інтернет-відносинах	315
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>319</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>320</i>

Глава 11. Правове регулювання суспільних відносин у сфері розробки і застосування інформаційних технологій та систем

11.1. Інформаційні технології та системи як об'єкти інформаційно-правового регулювання: поняття, ознаки, основне призначення у інформаційному суспільстві	322
11.2. Види інформаційних технологій та систем.....	324
11.3. Загальна характеристика правових процедур розробки і легалізації інформаційних технологій та систем за законодавством України.....	330
11.4. Поняття, цілі та особливості реалізації Національної програми інформатизації.....	338
11.5. Поняття, юридичні властивості та особливості застосування технологій штучного інтелекту	352
11.6. Поняття, юридичні властивості та основні напрями застосування технологій блокчейну в інформаційному суспільстві	360
11.7. Технології хмарних обчислень як об'єкт інформаційно-правового регулювання: поняття, юридичні властивості та основні напрями застосування	364
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>369</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>370</i>

Глава 12. Становлення і розвиток електронного урядування в Україні

12.1. Поняття, ознаки, принципи, завдання та етапи розвитку електронного урядування.....	374
12.2. Світові моделі електронного урядування та їх загальна характеристика	380
12.3. Організаційне забезпечення публічного управління впровадженням та розвитком електронного урядування в Україні	386
12.4. Електронні адміністративні послуги, їх види та процедури надання.....	390
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>402</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>403</i>

Глава 13. Правове регулювання суспільних відносин у сфері надання електронних довірчих послуг

13.1. Поняття та ознаки електронних довірчих послуг	406
13.2. Види електронних довірчих послуг та їх загальна характеристика.....	410

13.3. Юридичне значення та основні напрями застосування електронних довірчих послуг	415
13.4. Правовий статус споживачів (користувачів) електронних довірчих послуг	416
13.5. Стандарти і процедури надання електронних довірчих послуг та їх адаптація до вимог законодавства Європейського Союзу	426
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>432</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>433</i>

Глава 14. Правове регулювання суспільних відносин у сфері електронних комунікацій та основи права електронних комунікацій

14.1. Право електронних комунікацій в умовах існування «четвертої технологічної революції»	436
14.2. Державна політика у сфері регулювання електронних комунікацій та основні напрями її вдосконалення	439
14.3. Функціонування ринку електронних комунікацій. Правовий режим ринку електронних комунікацій	441
14.4. Організаційно-правові засади діяльності на ринку електронних комунікацій	445
14.5. Нагляд та контроль на ринку електронних комунікацій, його удосконалення відповідно до стандартів права Європейського Союзу	446
14.6. Правові спори у сфері електронних комунікацій та гарантії захисту прав споживачів електронних комунікаційних послуг	448
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>454</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>455</i>

Глава 15. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері електронної комерції

15.1. Поняття та принципи здійснення електронної комерції	458
15.2. Джерела правового регулювання інформаційних відносин у галузі електронної комерції за законодавством України	460
15.3. Напрями та інструменти здійснення електронної комерції	461
15.4. Правовий статус суб'єктів електронної комерції	468
15.5. Правове регулювання застосування електронних платіжних систем та результатів електронних довірчих послуг в електронній комерційній діяльності	473
15.6. Особливості здійснення транскордонної електронної комерції	478
<i>Запитання та завдання для самоконтролю</i>	<i>482</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>483</i>

Розділ IV. Організаційно-правові засади захисту інформаційних прав та забезпечення інформаційного правопорядку в Україні

Глава 16. Захист інформаційних прав

16.1. Поняття, ознаки і сутність захисту інформаційних прав	488
16.2. Способи захисту інформаційних прав та підстави їх застосування	490
16.3. Судовий захист інформаційних прав та особливості його здійснення за законодавством України	497
16.4. Захист інформаційних прав: Європейський Суд з прав людини	502

16.5. Позасудові форми і процедури захисту інформаційних прав.....	508
<i>Запитання та завдання для самоконтролю.....</i>	<i>515</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>516</i>
Глава 17. Правове забезпечення інформаційної безпеки України	
17.1. Поняття, зміст та ознаки інформаційної безпеки	518
17.2. Основні принципи та напрями забезпечення інформаційної безпеки	525
17.3. Загрози інформаційній безпеці: поняття, ознаки та види	529
17.4. Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки	531
17.5. Особливості правового забезпечення інформаційної безпеки України	536
17.6. Правове забезпечення кібернетичної безпеки людини	541
<i>Запитання та завдання для самоконтролю.....</i>	<i>547</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>548</i>
Глава 18. Юридична відповідальність за інформаційні правопорушення	
18.1. Поняття, функції та принципи юридичної відповідальності в інформаційній сфері.....	550
18.2. Поняття, ознаки та класифікація інформаційних правопорушень як підстав юридичної відповідальності	551
18.3. Особливості складів інформаційних правопорушень.....	556
18.4. Цивільно-правова відповідальність за інформаційні правопорушення	560
18.5. Адміністративна відповідальність за інформаційні правопорушення	569
18.6. Кримінальна відповідальність за інформаційні правопорушення.....	574
<i>Запитання та завдання для самоконтролю.....</i>	<i>582</i>
<i>Рекомендована література</i>	<i>583</i>
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	584

Передмова

Активний розвиток в Україні індустрії програмної продукції поряд із процесами глибокої цифрової трансформації, що спостерігається у нашій Державі протягом останніх десяти років, загострили перед вітчизняними закладами вищої юридичної освіти завдання з підготовки висококваліфікованих правників, наділених глибокими знаннями у галузі інформаційного права. З початком війни російської федерації проти України ця проблема вийшла на зовсім інший, більш фундаментальний рівень. Адже подолання системних кіберзагроз, післявоєнна відбудова зруйнованих населених пунктів на основі багатовекторного використання інформаційних технологій, розвиток електронного урядування з урахуванням нових викликів, з якими стикнулася наша Держава, обумовлює необхідність більш ґрунтовної інформаційно-правової підготовки сучасних правників.

З необхідністю оволодіння додатковими знаннями і професійними компетентностями у сфері застосування норм інформаційного законодавства з початку війни також стикнулися представники інших спеціальностей, передусім журналістики, інформаційної безпеки, комп'ютерної інженерії, правоохоронної діяльності, публічного управління та адміністрування, філології та інших.

Прийняті за останні десять років закони України: «Про віртуальні активи», «Про електронну ідентифікацію і довірчі послуги», «Про електронні комунікації», «Про електронну комерцію», «Про медіа», «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про публічні електронні реєстри», «Про хмарні послуги» поставили перед сучасними правниками широке коло нових завдань, практичне вирішення яких є можливим лише за наявності ґрунтовної теоретико-методологічної бази для набуття нових знань і професійних компетентностей.

Основу такої бази становить підручник «Інформаційне право України», який ви тримаєте перед собою.

Метою підручника є відображення стану інформаційного права як галузі права України через висвітлення особливостей правового регулювання різних категорій інформаційних відносин, ознайомлення читачів з правовими аспектами застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку механізму електронного урядування, правовими основами захисту інформаційних прав, забезпечення інформаційної безпеки, юридичної відповідальності за інформаційні правопорушення.

Завдяки широкому використанню авторським колективом підручника здобутків сучасної доктрини інформаційного права, правових позицій Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини, органів адміністративної юрисдикції, матеріал видання був побудований на основі балансу теоретичної і практичної складової проаналізованих інститутів відповідної галузі права.

Предметом значної уваги авторського колективу стала проблематика правового статусу суб'єктів інформаційного права, правового регулювання інформаційних відносин у сферах доступу до публічної інформації, обігу інформації з обмеженим доступом, захисту персональних даних, організації та здійснення медіадіяльності, електронної комерції, розробки і надання доступу до інформаційних систем і технологій, розвитку електронних комунікацій, надання електронних довірчих послуг з урахуванням особливостей дії в Україні правового режиму воєнного стану.

Ґрунтуючись на міжнародних зобов'язаннях України як держави – члена Ради Європи та асоційованого члена Європейського Союзу, в підручнику були систематично застосовані акти Ради Європи та Європейського парламенту, інших міжнародних організацій з метою забезпечення імплементації європейських засад інформаційного права у навчальний процес, наукову та практичну діяльність в Україні.

З метою поліпшення процесу засвоєння матеріалу підручника кожна з його глав містить контрольні запитання і завдання, а також посилання на актуальну рекомендовану літературу.

Авторський колектив підручника складають відомі вчені-правники та практикуючі юристи, представники Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», Національної академії Служби безпеки України, експерти офісу Ради Європи в Україні, посадові особи Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, посадові особи Кабінету Міністрів України, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, засновники громадських організацій у сфері кібербезпеки.

Це дозволило не лише максимально викласти текст підручника відповідно до стандарту юридичної освіти, а й надати практичним працівникам у галузі інформаційного права корисний універсальний інструмент для опанування особливостей застосування норм інформаційного законодавства, вивчення теорії інформаційного права.

Авторський колектив підручника сподівається, що викладений у ньому матеріал сприятиме розвитку наукових досліджень у галузі інформаційного права України та вирішенню існуючих проблем правового регулювання інформаційних відносин.

Перелік умовних скорочень

АМКУ	— Антимонопольний комітет України
АРК	— Автономна Республіка Крим
ВОІВ	— Всесвітня організація інтелектуальної власності
ВРУ	— Верховна Рада України
ВС	— Верховний Суд
ВСУ	— Верховний Суд України
ГПК України	— Господарський процесуальний кодекс України
ЄС	— Європейський Союз
ЄСПЛ	— Європейський суд з прав людини
ЕДП	— електронна довірча послуга
ЕКП	— електронна комунікаційна послуга
Е-урядування	— електронне урядування
ЗМІ	— засоби масової інформації
ІКТ	— інформаційно-комунікаційні технології
ІТС	— інформаційно-телекомунікаційна система
КАС України	— Кодекс адміністративного судочинства України
КК України	— Кримінальний кодекс України
КМУ	— Кабінет Міністрів України
Конвенція № 108	— Конвенція Ради Європи «Про захист фізичних осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 23.01.1981 р. № 108
КПК України	— Кримінальний процесуальний кодекс України

Перелік умовних скорочень

КСУ	– Конституційний Суд України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
Мінцифри України	– Міністерство цифрової трансформації України
Нацрада	– Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення
НБУ	– Національний банк України
СБУ	– Служба безпеки України
Уповноважений ВРУ з прав людини	– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦОВВ	– центральний орган виконавчої влади
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України
ШІ	– штучний інтелект

Розділ І

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Глава 1

Загальна характеристика інформаційного права України

1.1. Основоположні категорії інформаційного права

1.1.1. Поняття та юридичні властивості інформації

В історії цивілізації неодноразово відбувалися кардинальні перетворення суспільних відносин, пов'язані зі змінами у сфері обробки та захисту інформації. З появою писемності людство отримало можливість передавати накопичені знання з покоління в покоління, а книгодрук значно полегшив цей процес.

Відкриття електрики, винахід телеграфу, телефону, радіо, телебачення, освоєння Космосу призвели до створення нових засобів зв'язку, що дозволяють оперативно обмінюватися інформацією, поширювати її по усій планеті і навіть за її межами.

Розвиток мікропроцесорних і нанотехнологій, повсюдне впровадження комп'ютерів, а також поява та швидке зростання таких явищ як *штучний інтелект (ШІ)*, *Великі Дані (Big Data)*, *Інтернет речей (IoT)*, *хмарні обчислення* та *блокчейн* сприяло створенню великих телекомунікаційних мереж, що дозволяють отримувати, зберігати, обробляти і передавати будь-який обсяг інформації.

Згідно з останніми міжнародними дослідженнями, людству відомо понад тисяча різних визначень поняття «інформація». Сучасні темпи генерації даних вражають: за прогнозами, світовий обсяг створених, зібраних, скопійованих та спожитих даних у 2025 р. буде становити близько 181 зетабайта. При цьому, за деякими оцінками, близько 90% світових даних було згенеровано лише за останні два роки, а з 2019 р. світовий обсяг інформації подвоюється щопівтора роки¹.

За своєю природою термін «інформація» походить від латинського «*informatio*» — пояснення, викладення, обізнаність.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII у редакції Закону України від 13.01.2011 р., інформація — будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Аналогічне визначення інформації закріплено також у ч. 1 ст. 200 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. (далі — ЦК України).

З наведених визначень слідує, що в законодавстві України головний акцент зроблений не на зміст інформації, мету її обробки, наслідки впливу на поведінку володільців, розпорядників чи споживачів інформації, а на її форму, способи обробки, збереження інформації, внутрішні зв'язки між її складовими компонентами. Така лінія законодавчого розуміння досліджуваного поняття фактично веде до ігнорування в загальних нормах інформаційного законодавства її прагматичних властивостей: цінності для суб'єктів інформаційних правовідносин, ступеня впливу на процеси прийняття управлінських рішень, задоволення потреб членів інформаційного суспільства.

Разом із тим, на противагу законодавчому підходу до визначення досліджуваного поняття, в правовій, демократичній та соціальній державі, якою нормами ст. 1 Конституції визнана Україна, інформація виступає ключовим інструментом взаємодії держави з громадянами і юридичними особами, формування сучасної моделі суспільства, продуктом економічної діяльності. З огляду на таке призначення інформації у сучасному інформаційному

¹ IDC. *The Global DataSphere Forecast, 2023–2027: Navigating the Data Planet's Continents, Countries, and Cities* [3bit]. Framingham, MA: International Data Corporation, 2023. URL: IDC Website

суспільстві, саме прагматичні аспекти цього поняття набувають ключового значення для правотворчої, правореалізаційної та правоохоронної діяльності.

Визнання головними саме таких аспектів змісту поняття «інформація» й зумовлює зміщення ключового акценту в розумінні її природи із семантичного аспекту на реальну здатність задовольнити законні інтереси та потреби учасників інформаційних відносин, бути провідним об'єктом, на який спрямовуються дії у процесі інформаційної діяльності.

Виходячи із вказаного контексту, більш обґрунтованим є визначення поняття «Інформація», сформульоване у ДСТУ ISO/IEC 2382:2022.

Згідно із вказаним стандартом, поняття «інформація» визначається як: «Знання про факти, події, речі, ідеї або поняття, включаючи інструкції, які в конкретному контексті мають певне значення»².

Виходячи із системного аналізу нормативних підходів до розуміння змісту поняття «інформація», його можна визначити як зафіксовані на будь-яких матеріальних носіях оборотоздатні відомості та/або дані про осіб, предмети, факти, явища і процеси, що мають чи за визначених обставин можуть набувати юридичного значення, для яких законом встановлений відповідний правовий режим, забезпечений заходами державного примусу.

Можна виокремити наступні ознаки інформації:

- ✓ немайнова, не ідеальна сутність інформації як об'єкта правового регулювання;
- ✓ трансформованість інформації, тобто можливість передавати одну і ту саму інформацію на різних носіях з використанням різних засобів обробки;
- ✓ універсальність інформації, тобто здатність інформації бути зв'язаною з будь-якими об'єктами, явищами і процесами реальної дійсності;
- ✓ субстанційна несамостійність інформації, тобто її зв'язаність з матеріальним носієм, на якому вона зберігається або з використанням якого передається така інформація;
- ✓ нелінійний характер інформації, тобто кількісні та якісні властивості інформації не залежать один від одного;
- ✓ повнота змісту інформації, тобто здатність вичерпно (для даного споживача) характеризувати відображений об'єкт або процес;
- ✓ актуальність інформації, тобто її здатність відповідати потребам споживача в потрібний момент часу;
- ✓ релевантність інформації, тобто її здатність відповідати потребам (запитам) споживача;
- ✓ невичерпність інформації, яка виявляється в тому, що при передачі інформації з одного матеріального носія на інший вона також може зберігатися безпосередньо на первинному носії, тобто передача інформації, за загальним правилом, не тягне за собою зменшення її обсягу. Іншими словами, інформація може мати необмежену кількість користувачів і при цьому залишатися незмінною;
- ✓ первинним джерелом інформації є документ;
- ✓ захищеність інформації, тобто заборона несанкціонованого доступу, використання, знищення, зміни, перетворення, видалення інформації;

² ДСТУ ISO/IEC 2382:2022. Інформаційні технології. Словник термінів (ISO/IEC 2382:2015, IDT). [Чинний від 2022-09-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 540 с. (Національний стандарт України).

- ✓ наявність у інформації визначеного законом, договором або актом правозастосовчого органу (рішенням суду, актом органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування) конкретного правового режиму обігу.

Багатозначне застосування поняття «інформація», існування різних форм обробки інформації, використання її в різних сферах суспільно-економічної, політичної, соціальної діяльності обумовили існування різних видів інформації.

Закон України «Про інформацію» встановлює поділ інформації на види залежно від її змісту та режиму доступу.

За змістом інформація поділяється на такі види:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- інші види інформації.

За порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Окрім запропонованої у Законі України «Про інформацію» класифікації, це поняття також можна розділити за способом збереження (представлення) на документовану і не документовану інформацію; залежно від суб'єкта створення – інформація поділяється на таку, яка створюється професійними учасниками інформаційних відносин (рекламодавцями, телерадіоорганізаціями, виробниками програмної продукції, інформаційними агентствами тощо), та інформацію, яка створюється непрофесійними учасниками цих відносин (громадянами без спеціального статусу, суб'єктами, для яких інформаційна діяльність не є основним видом діяльності).

Залежно від кола адресатів (споживачів), інформацію можна також розділити на масову, професійну, обмежену або заборонену у доступі.

Виходячи з мети створення, інформація може бути науково-освітнього, рекламного, політичного, економічного характеру тощо.

Отже, інформація являє собою немайновий, неідеальний, багатофункціональний об'єкт інформаційних відносин, який виступає основою для розвитку інформаційного суспільства, інтелектуальної творчої діяльності, формування нової моделі цифрової економіки.

1.1.2. Інформаційна сфера та її складові

Одним із основних понять галузі інформаційного права є «інформаційна сфера».

Незважаючи на те, що в нормах законодавства України це поняття одержало широке багатозначне застосування, нормативне визначення інформаційної сфери в Україні відсутнє.

Правильне розуміння змісту цього поняття є основою для відповіді на питання, які групи суспільних відносин належать до категорії інформаційних; які види суспільної діяльності належать до інформаційної; якою є сфера дії норм інформаційного законодавства у часі, просторі та за колом суб'єктів; які категорії об'єктів правового регулювання мають інформаційно-правову сутність; які види правопорушень є за своїм змістом інформаційно-правовими тощо.

В основі наукового розуміння сутності поняття «інформаційна сфера» лежить загальнофілософська категорія «сфера» (від гр. *sphaira* – шар), яке має багатозначне тлумачення.

У Академічному тлумачному словнику української мови за редакцією І. К. Білодіда поняття «сфера» розкривається у такому значенні: математично замкнута поверхня, всі точки якої рівновіддалені від центра; предмет, що має форму кулі; поверхня такого предмета; район дії, межа поширення чого-небудь; сукупність умов, середовище, в яких що-небудь відбувається; обстановка; коло осіб, близьких за соціальним становищем, діяльністю, і т. ін.³

Отже, інформаційну сферу складають усі процеси «життєвого циклу» інформації (створення, збирання, зберігання, використання, оброблення, поширення, захист тощо), а також те, що їх забезпечує або впливає на їх перебіг.

На цій основі інформаційна сфера з позицій правового регулювання постає як предметно-територіальний, системно-структурний та юрисдикційний простір вчинення дій щодо збирання, зберігання, обробки, передачі, перетворення та захисту інформації, виробництва інформаційної продукції, надання інформаційних послуг, формування інформаційної інфраструктури, а також забезпечення прав, законних інтересів учасників інформаційних відносин, інформаційної безпеки держави, межі якого визначаються властивостями самої інформації, її правовими режимами, а також видами інформаційної діяльності.

Для інформаційної сфери властиві основні юридичні ознаки.

- ✓ Охоплює собою предметно-територіальний та юрисдикційний простір здійснення інформаційної діяльності, виконання органами державної влади та місцевого самоврядування функцій регулювання, нагляду, контролю за її здійсненням, а також інформаційного забезпечення управлінської діяльності в різних сферах суспільного життя.
- ✓ Не має чітко визначених меж свого існування, що не виключає проникнення окремих її елементів в інші сфери суспільної діяльності, де використовуються інформація, інформаційно-комунікаційні технології чи ресурси.
- ✓ Формується і розвивається на підставі внутрішніх (властивих лише для інформаційної сфери) закономірностей, зумовлених характером конкретної інформації, видами інформаційної діяльності, а також їх правовими режимами.
- ✓ Поглинаючи різні види інформаційної діяльності, інформаційна сфера виступає комплексним інтегрованим об'єктом права, що охоплює своїм змістом різні галузі суспільної діяльності, пов'язані з інформацією: управлінську, медіа, рекламну, архівну діяльність; діяльність у сфері електронних комунікацій, забезпечення інформаційної безпеки; діяльність у галузі індустрії програмної продукції, формування інформаційної інфраструктури, ІТ-аутсорсингу та надання електронних адміністративних послуг, розробки і використання технологій «хмарних» обчислень, блокчейн.

³ Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 9 (ред. тому: І. С. Назарова [та ін.], 1978). С. 876.

- ✓ Як середовище виникнення, зміни чи припинення інформаційних відносин інформаційна сфера виступає предметно-територіальним простором набуття і реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників цих відносин, прийняття та виконання правових норм інформаційного законодавства⁴.

Інформаційна сфера має власну внутрішню структуру, що включає в себе інформацію, яка перебуває в обігу на території України, інформаційні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології незалежно від форми власності, а також суспільні інформаційні відносини та засоби правового регулювання цих відносин.

Наявні у юридичній літературі відмінності у визначенні структури інформаційної сфери поряд із відсутністю чітких нормативно-визначених меж її поширення стали підставою для виокремлення в юридичній літературі широкого та вузького підходів до розуміння поняття, що розглядається.

Відповідно до широкого підходу, інформаційна сфера — це середовище (простір) здійснення будь-яких видів суспільної діяльності, пов'язаної з обігом інформації, використанням інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційно-комунікаційна система як для загальносуспільних чи особистих, так і спеціальних професійних потреб.

Згідно з іншим (вузьким) підходом, інформаційна сфера — це предметно-територіальний та юрисдикційний простір здійснення інформаційної діяльності, задоволення безпосередніх інформаційних суспільних чи особистих потреб.

З позицій предмета, цілей та функцій правового регулювання норм інформаційного права саме останній (вузький) підхід до розуміння змісту поняття «інформаційна сфера» вбачається більш обґрунтованим. Таку думку можна пояснити тим, що занадто широке тлумачення поняття «інформаційна сфера» веде до розмивання предмета правового регулювання норм інформаційного законодавства, змішування інформаційної діяльності з іншими видами суспільної діяльності.

Таким чином, інформаційна сфера охоплює собою коло суспільних відносин, пов'язаних з ними видів суспільної діяльності, необхідну для цього інфраструктуру та засоби правового регулювання, які за своїм змістом і призначенням мають інформаційно-правову сутність.

1.1.3. Поняття, сутність та юридичні властивості інформаційної діяльності

Незважаючи на відсутність у нормах чинного законодавства України легального визначення інформаційної діяльності, у національному правовому просторі України це поняття традиційно розглядається через призму дій учасників інформаційних відносин щодо збирання, зберігання, обробки та поширення інформації, а також пов'язаних з інформацією правомірних потреб, для задоволення яких вчиняються відповідні дії.

Такий висновок впливає з буквального тлумачення попередніх редакцій Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. (ст. 12)⁵, який, попри втрату юридичної сили, так і не був заповнений положеннями чинного інформаційного законодавства.

⁴ Зярянний О. А. Адміністративна деліктологія в інформаційній сфері: проблеми теорії та практики: дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2018. С. 46–47. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/d52/dis_Zaiarnyi%20O.A..pdf (дата звернення: 08.08.2022 р.).

⁵ «Про інформацію»: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.